

that the effectiveness of forming of functional competence of future teachers-philologists are defined by the influence of totality of conditions, but not one or several.

Key words: pedagogical condition, functional competence, teacher-philologist.

УДК 81'276.6:631.1-057.21:[167.1]

О. В. Сільчук

Полтавський національний
педагогічний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ДОСЛІДНИКІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядаються сутність та значення культури ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників через висвітлення сучасних психолого-педагогічних та етичних концепцій формування культури ділового спілкування. На основі аналізу наукової літератури автором даються визначення понять в «ділове спілкування», «культура ділового спілкування», «культура ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників аграрного профілю». Виокремлено основні компоненти у структурі ділового спілкування: змістовий, мотиваційний, діяльнісний, комунікативний, професійно-етичний, гуманістичний.

Ключові слова: ділове спілкування, культура ділового спілкування, культура ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір та входження до Європейського співтовариства ставлять нові вимоги до професійної підготовки сучасних фахівців. Необхідність інноваційних змін в економічній і соціальній сфері, зокрема в аграрному секторі, потребує ерудованого господаря-професіонала з глибоким розумінням своїх обов'язків, високим рівнем культури. Загострення перетворювальних процесів у країні зумовлює необхідність підвищення рівня вищої аграрної освіти. Сучасний інженер-дослідник аграрного профілю, крім професійних знань і вмінь, повинен вміти будувати взаємовідносини з діловими партнерами, приймати рішення в складних мінливих ситуаціях, ясно й дохідливо викладати думки. Володіння уміннями організації спілкування та спільної діяльності – необхідна умова успіху сучасної людини. Тому культура ділового спілкування є одним з основних компонентів професійної культури сучасного фахівця будь-якого профілю.

А реалії сьогодення свідчать про те, що через брак культури спілкування фахівці-аграрії потерпають від невпевненості, безпорадності, внаслідок чого програють на ринку праці.

Тому однією з найактуальніших проблем у сфері професійної підготовки інженерно-технічних фахівців аграрного профілю у вищих навчальних закладах стає формування різних аспектів культури, зокрема культури ділового спілкування. Необхідність таких перетворень у сфері освіти відображена в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта» («Україна

XXI століття») та інших офіційних документах, прийнятих на державному рівні. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» зазначено, що «найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави» [3]. Такий підхід обумовлює необхідність генерувати новий тип особи інженера-дослідника аграрного профілю.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні й вивченні сутності та значенні культури ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників аграрного профілю, висвітленні понять «ділове спілкування», «культура ділового спілкування» у працях науковців, визначенні поняття «культура ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників аграрного профілю».

З'ясування сутності поняття «культура ділового спілкування інженера-дослідника аграрного профілю» потребує аналізу загальних підходів до тлумачення змісту поняття «ділове спілкування».

Аналіз наукових досліджень. Феномен «ділове спілкування» як один із видів спілкування поряд з побутовим, професійним, рольовим, етикетним та іншими з'являється у науковому обігу з кінця 80-х років ХХ ст. За останні роки вийшло багато праць з ділового спілкування зарубіжних авторів (А. Айві, І. Атватер, Е. Берн, В. Біркенбіль, Л. Браун, О. Ернст, Г. Калеро, Х. Леммерман, П. Міцич, Дж. Ніренберг, А. Піз, Р. Рюттінгер, Ф. Снелл, П. Сопер, І. Томан, Р. Шмідт, Д. Ягер та ін.). Соціально-економічні реформи та інтеграційні процеси як у межах країни, так і за кордоном, значно актуалізують проблематику ділового спілкування для України. Багатовимірною роллю ділового спілкування у професійній діяльності людини відображена в нових розробках у галузі соціальної психології, етики, лінгвістики, педагогіки (В. І. Андреев, О. А. Баєва, В. В. Веснін, В. Г. Воронкова, О. І. Головаха, І. І. Зарецька, М. М. Лебедєва, В. Н. Лавріненко, Ю. І. Палеха, Н. В. Паніна, А. П. Панфілова, М. І. Пентилюк, Г. М. Сагач, Г. В. Щокін, Т. І. Холопова, С. Л. Чернер, В. П. Шеїнов та ін.) Проблема формування культури як важливого чинника професіоналізму та майстерності фахівців знайшла відображення у працях Г. В. Бороздіної, В. С. Грехньова, О. І. Даниленко, М. С. Дороніної, І. О. Ільєвої, О. М. Казарцевої, В. І. Кнорринга, Ф. О. Кузіна, В. І. Курбатова, М. Левітан, С. В. Мельникової, В. Г. Пасинок, З. С. Смелкової, Т. В. Мішаткіної, Ю. М. Тундикова, Г. Л. Чайка, Т. К. Чмут, М. О. Файонової та ін. Визнання безумовної ролі культури спілкування в професійній діяльності фахівця, значні наукові й методичні розробки цієї проблеми поки що не усунули її гостроти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема ділового спілкування викликає багато питань і суперечок. Неоднозначним залишається поняття «ділове спілкування», по-різному розглядається зміст і структура його основних характеристик.

Зазначимо, що проблема ділового спілкування розглядається здебільшого в контексті підприємницької та управлінської діяльності. Проте відомо, що ділове спілкування виникає між людьми у процесі виконання професійної діяльності, яка у свою чергу відображається у спілкуванні, накладає на нього певні відбитки. Тому розглядати поняття «ділове спілкування» доцільно в контексті конкретної професійної діяльності [7].

Виклад основного матеріалу. Для висвітлення проблеми сутності культури ділового спілкування інженера-дослідника аграрного профілю розглянемо праці тих науковців, які з'ясували загальні ознаки ділового спілкування.

Важливий внесок в обґрунтування поняття «культура ділового спілкування» зробили Г. Л. Чайка та Т. К. Чмут. Вони висвітлили моральні й психологічні засади культури ділового спілкування та його засоби і техніку.

З точки зору авторів саме культура створює те поле і спосіб спілкування, в якому формується кожне окреме суспільство зі своєю внутрішньою структурою і завдяки чому воно відрізняється від усіх інших. Таким чином, культура спілкування є складовою частиною культури людини загалом. І як будь-яка культура, містить у собі певну суму знань, у цьому контексті – про спілкування.

Під культурою ділового спілкування автори розуміють сукупність моральних норм та уявлень, що регулюють поведінку і взаємини людей у процесі їхньої виробничої діяльності [8].

Науковці розрізняють такі рівні ділового спілкування:

1. Маніпулятивний рівень спілкування – суб'єкт ставиться до інших як до об'єктів, використовує їх, як правило, у власних цілях.

2. Гуманістичний рівень спілкування – відбувається як суб'єкт-суб'єктна взаємодія, в процесі якої реалізуються взаємні інтереси, поєднуються духовність, цінність і творчість.

Слід зазначити, що продуктивним є лише гуманістичний рівень спілкування, який дозволяє досягнути певної комунікативної цілі.

Науковці виокремили компоненти, що створюють високий рівень культури спілкування:

- комунікативні установки, які «включають» механізми спілкування;
- знання етичних норм спілкування, прийнятих у конкретному суспільстві, психології спілкування (категорій, закономірностей, механізмів і психології сприймання й розуміння одне одного);

- уміння застосовувати ці знання з урахуванням ситуації, відповідно до норм моралі конкретного суспільства та загальнолюдських цінностей.

Отже, культура ділового спілкування – це цілісна система, що складається із взаємопов'язаних моральних і психологічних культур, кожна з яких вносить своє в характеристику цілого [9].

Розглядаючи культуру ділового спілкування як складник професійної майстерності фахівця В. Г. Пасинок вважає за доцільне виділяти такі компоненти в його структурі: ділове спілкування; учасники ділового спілкування; культура мовлення і діловий етикет; проведення переговорів; імідж людини; засоби мовленнєвої культури.

На думку В. Г. Пасинок, особливе місце в житті сучасної людини посідає діловий етикет – «це встановлені норми поведінки в професійній сфері; сукупність правил, які регламентують зовнішню сторону ділового спілкування». Дотримання під час ділового спілкування правил ділового етикету дає змогу підтримувати взаєморозуміння його учасників, формуючи сприятливу психологічну атмосферу для розв'язання окреслених завдань. Етикет задає загальні межі комунікативної поведінки, виступаючи своєрідним ядром мовленнєвої культури. Автор виокремлює низку важливих функцій мовленнєвого етикету:

- встановлення контакту;
- апелятивна (закликання);
- конативна, що дає змогу відобразити рольову позицію людини в комунікативному контакті;
- волюнтативна, котра забезпечує звернення до співрозмовника з проханням, порадою чи запрошенням;
- емотивна, що пов'язана з вираженням певних емоцій: радості, задоволення тощо [5].

Таким чином, мовленнєвий етикет є особливим засобом збереження та трансляції морально-ціннісного змісту професійної діяльності культури загалом.

Автор наголошує, що найбільший попит у будь-якій сфері професійної діяльності мають фахівці, які не тільки відзначаються високим професіоналізмом, але й володіють культурою мовлення. Високий рівень культури мовлення робить особу більш успішною в усіх її починаннях. Тому формування у студентів вищих навчальних закладів культури ділового спілкування стає сьогодні органічною ланкою їхньої професійної підготовки [5].

Вивчення матеріалів теоретичних досліджень М. І. Пентилюк про ділове спілкування та культуру мовлення, дозволяє констатувати той факт, що

дослідниця окремо виділяє культуру ділового мовлення та розкриває особливості спілкування і культури усного та писемного ділового мовлення.

Ми повністю погоджуємося з думкою М. І. Пентилюк про те, що важливим для спілкування є використання гуманістичних орієнтацій у взаєминах. Саме ці орієнтації у взаєминах є результатом високого рівня культури спілкування. Щоб досягти високого рівня культури спілкування необхідно добре розбиратися в психології спілкування та індивідуальних особливостей людей.

Виходячи з цього, переконані, що наявність високого рівня культури спілкування є основою, на якій у подальшому формуються гуманістичні, комунікативні установки та способи і засоби їх реалізації [6].

На наш погляд, для аналізу специфіки ділового спілкування варто звернутися до психологічної науки. В. М. Лавріненко зазначає, що така навчальна дисципліна як «Психологія та етика ділового спілкування» є важливою у ВНЗ для формування у майбутніх фахівців психологічної та моральної культури ділового спілкування, відповідних психологічних і моральних якостей як необхідної умови їхньої повсякденної діяльності й поведінки.

Під діловим спілкуванням автор розуміє вид соціальних відносин, спрямованих на реалізацію певної загальної справи, що створює умови для співпраці людей, щоб здійснити значущі для них цілі. Правильно організоване ділове спілкування сприяє встановленню і розвитку відносин співробітництва й партнерства між колегами по роботі, керівниками та підлеглими, партнерами, суперниками й конкурентами. В ідеалі воно передбачає такі способи досягнення загальних цілей, які не тільки не виключають, але, навпаки, припускають також і досягнення особистісно значущих цілей, задоволення індивідуальних інтересів.

Таким чином, етика ділового спілкування ґрунтується на таких моральних правилах і нормах поведінки партнерів, які в кінцевому рахунку сприяють розвитку їх співпраці. Сенс цих правил і норм – зміцнення взаємної довіри, постійне інформування партнера про свої наміри та дії, виключення обману й дезорієнтації партнера. Життя переконує, що бізнес, який будується на моральній основі, виявляється врешті-решт більш вигідним, ніж бізнес аморальний, що руйнує ділові, партнерські відносини [2].

Ми погоджуємося з думкою Ю. І. Палехи, що найнадійнішою гарантією економічного розвитку України повинна бути не юридична, а етична легітимізація бізнесу, перевага етики над бажанням збагачення в будь-який спосіб.

Ю. І. Палеха у своїх працях звертається до психологічної природи культури спілкування. Автор розуміє психологічну культуру ділового спілкування як «знання закономірностей психічної діяльності співрозмовників і вміння застосовувати ці знання в конкретних ділових ситуаціях». Це дозволить створити сприятливий психологічний клімат ділової розмови, скласти позитивне враження про себе, розпізнати партнера, використовувати техніку безконфліктного спілкування зі співрозмовниками різних психологічних типів [4].

В. Г. Воронкова, займаючись філософсько-етичною теорією ділового спілкування, сформувала концепцію етики ділового спілкування, яка розвивається в умовах ринкових стосунків. Ця концепція включає особливості психології ділового спілкування та тактики проведення переговорів у діловому світі з урахуванням типу особистості учасника перемовин та національного менталітету.

На думку науковця, однією з найважливіших умов гармонійного спілкування є постійна орієнтація на особистість співрозмовника, прийняття його як рівноправного й самоцінного суб'єкта діалогу. Недотримання чи обмеження цієї орієнтації призводить до дисгармонії спілкування та перетворює іншу людину на об'єкт чи засіб досягнення мети. З точки зору автора «формування адекватності свого «Я» в культурі та етиці ділового спілкування, і передусім, своєї власної самосвідомості – одна з найбільш важливих умов розвитку особистості та її спрямованості на високу професійну культуру спілкування в контексті ділового етикету» [1, 25].

В. Г. Воронкова зауважує, що психологічна природа культури ділового спілкування орієнтована на вивчення суб'єктивних механізмів культури, ділових якостей, без свідомих психологічних процесів, що визначає. Культура ділового спілкування – це процес взаємовідносин «я» і «ти» в контексті формування культурного буття і культурної особистості [1, 103].

Ми погоджуємося з точкою зору автора, що успіх ділових стосунків багато в чому залежить від ефективності ділового спілкування. Вміння досягнути поставленої мети – це велике мистецтво, яке вимагає не тільки глибоких професійних знань і вмінь, а й володіння сучасною технікою ділового спілкування. Усі принципи ділового спілкування спрямовані не тільки на взаєморозуміння, а й на *духовне вдосконалення людини* [1, 106].

Безперечно, слід пам'ятати, що культура ділового спілкування суспільства як складова частина культури загалом помітно впливає не тільки на стан економічного та політичного розвитку країни, а й на духовність його громадян і їхню національну самосвідомість [1].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, культура ділового спілкування майбутнього інженера-дослідника аграрного профілю – це, передусім, складник професіоналізму фахівця, що відображає ступінь його володіння знаннями, вміннями, навичками щодо організації взаємодії людей у діловій сфері; особливостями логічної, психологічної, вербальної та невербальної поведінки в певних, професійно ділових ситуаціях спілкування, які дозволяють встановлювати психологічний контакт із партнерами та призводять до бажаного результату.

В основі культури ділового спілкування лежать загальноприйняті моральні вимоги до спілкування, нерозривно пов'язані з визнанням неповторності, цінності кожної особистості.

У структурі культури ділового спілкування виокремлюють змістовий, мотиваційний, діяльнісний, комунікативний, професійно-етичний, гуманістичний компоненти, повнотою сформованості яких визначаються рівні культури ділового спілкування.

У розкритті сутності «культури ділового спілкування» виокремлюють наступні підходи: соціокультурний, філософсько-етичний, лінгводидактичний, психологічний, акмеологічний, професійно-особистісний.

На підставі аналізу наукової літератури вбачаємо потребу в необхідності проведення подальшого дослідження щодо визначення ефективних напрямів формування культури ділового спілкування майбутніх інженерів-дослідників аграрного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкова В. Г. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, В. В. Мельник, М. А. Ажажа. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 312 с.
2. Лавриненко В. М. Психология и этика делового общения : учебник для вузов / В. Н. Лавриненко. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 415 с.
3. Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
4. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин : навч. посіб. / Ю. І. Палеха. – К. : Кондор, 2008. – 356 с.
5. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. / В. Г. Пасинок. – К. : Центр учбової літератури», 2012. – 184 с.
6. Пентиліук М. І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / Пентиліук М. І., Маруніч І. І, Гайдаєнко І. В. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 244 с.
7. Рембач О. О. Формування культури ділового спілкування майбутніх міжнародників-аналітиків у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Рембач Ольга Олександрівна. – Вінниця, 2005 – 382 с.
8. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера : навч. посіб. / Г. Л. Чайка. – К. : Знання, 2005. – 442 с.
9. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування : курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осечинська. – 2-ге вид., стер. – К. : МАУП, 2003. – 208 с.

РЕЗЮМЕ

О. В. Сильчук. Проблемы формирования культуры делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля.

В статье рассматривается сущность и значение культуры делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля через освещение современных психолого-педагогических и этических концепций формирования культуры делового общения. На основе анализа научной литературы автором даны определения понятий «деловое общение», «культура делового общения», «культура делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля». Выделены основные компоненты в структуре делового общения: содержательный, мотивационный, деятельностный, коммуникативный, профессионально-этический, гуманистический.

Ключевые слова: деловое общение, культура делового общения, культура делового общения будущих инженеров-исследователей аграрного профиля.

SUMMARY

O. Silchuk. Problems of formation of culture of business communication of future agrarian researcher engineers.

The essence and importance of culture of business communication of future agrarian researcher engineers are described in the article. The modern psychological, pedagogical and ethical concepts of formation of culture of business communication are highlighted. On the base of the analysis of scientific works the author gives the definitions of «business communication», «culture of business communication», «culture of business communication of future agrarian researcher engineers». The main components in the structure of business communication are distinguished: contextual, motivational, activity, communicative, professional and ethical, humanistical.

Key words: business communication, culture of business communication, culture of business communication of future agrarian researcher engineers.